

‘Zie daar dan een nieuw treurtoneel’

De Belgische revolutie in het dagboek van Willem de Clercq, 1830-1831

Op 31 juli 1830 noteerde Willem de Clercq, dichter en secretaris van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, in zijn dagboek: ‘Het weder was iets bekoeld maar niet de Politieke horizon’.¹ Hij doelde hiermee op de onrust die was ontstaan door de Julirevolutie in Frankrijk, één van de revoluties die plaatsvonden nadat bij de Slag van Waterloo in 1815 Napoleon Bonaparte zijn definitieve ondergang gevonden had. De Napoleontische tijd kwam daarmee automatisch tot zijn eind en er brak een periode van restauratie aan. In deze periode werden de door Napoleon ingestelde regeringen veelal vervangen door de regeringen die voor de komst van de Franse overheersing de macht in handen hadden, en die gedeeltelijk teruggrepen op het politieke en sociale gedachtegoed van voor de Franse Revolutie.² Dit zorgde voor veel onrust in Parijs, waar in 1830 de Julirevolutie plaatsvond. Zij was niet zonder gevolgen voor de rest van Europa en in verscheidene landen ontstond er oproer.³ Zo ook in het net opgerichte Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, waar de Zuidelijke Nederlanden genoeg hadden van hun ondervetegenwoordiging in de bestuurlijke macht en van de conservatieve koning Willem I. In 1830 en 1831 leidde dit tot rellen en uiteindelijk tot de afscheiding van België.

Er is veel geschreven over de Belgische revolutie en onafhankelijkheid. Vaak worden deze gebeurtenissen in politiek of economisch licht gezien, en is er minder aandacht voor de beleving ervan door de ‘gewone’ burger. Dit artikel wil dat perspectief juist opzoeken en de ontwikkelingen rondom de Belgische onafhankelijkheid bekijken door de ogen van een man die zowel midden in het zakenleven stond als betrokken was bij kerk en geloof: Willem de Clercq.

De Clercq was voorheen actief geweest als graanhandelaar en zou in 1831 directeur van de Nederlandse Handel-Maatschappij worden. Daarnaast ontwikkelde hij zich tot een belangrijke figuur in het Nederlandse Réveil, een protestantse beweging die een herleving van het christelijke denken en handelen voorstond. Ten tijde van de politieke chaos van 1830 en 1831 schreef hij trouw in zijn uitgebreide dagboek.⁴ De betreffende dagboekjaren tellen bij elkaar meer dan 1800 pagina’s, waarin de revolutie en afscheiding van België een grote plaats innemen.⁵

¹ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 202.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=198&accessor=toc&view=imagePane&source=17>

² F. Wielenga, *Geschiedenis van Nederland. Van de Opstand tot heden* (Amsterdam 2012) 209.

³ J. Op de Beeck, *Het verlies van België. De strijd tussen de Nederlandse koning en de Belgische revolutionairen in 1830* (Amsterdam 2015) 145.

⁴ Het dagboek van Willem de Clercq (1811-1844) is te raadplegen in het Réveil-Archief, ondergebracht bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, collectienummer UBA 111. Daarnaast zijn scans en

De Clercq beschrijft de gebeurtenissen als een observator; hij voegt brieven uit België toe aan zijn dagboek en probeert een zo helder mogelijk beeld van de omstandigheden in het Zuiden te geven. Zijn positie bij de Nederlandse Handel-Maatschappij, waar hij in 1831 de functie van directeur aannam, zorgde ervoor dat hij snel en goed op de hoogte was van de actualiteiten.⁶ Hij wisselt zijn observaties en zijn persoonlijke visie op de omstandigheden af met gebeden, verzuchtingen en verwachtingen. Deze combinatie levert een uniek document op, dat zowel de beleving van de Belgische omwenteling in de Noordelijke Nederlanden belicht als een protestantse-christelijk visie op wereldse zaken.

Door het dagboek van De Clercq naast de gebeurtenissen in 183-1831 te leggen zoekt dit artikel een antwoord op de vraag hoe hij, en daarmee een deel van zijn stand-, generatie-, en geloofsgenoten, de Belgische Revolutie beleefden.

'De Kerk van Christus, het Nederlands Volk en Nassaus Prinsenstam' – Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

Na de val van Napoleon werd in 1815 het Congres van Wenen gehouden, waar de Europese grootmachten bijeenkwamen om internationale orde, vrede en een machtsevenwicht te bewerkstelligen. Er werd onder andere besloten tot het oprichten van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, waarin de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden verenigd waren onder koning Willem I en dat zou moeten fungeren als buffer tussen Frankrijk en Groot-Brittannië. Van een autonome ontwikkeling tot natiestaat was geen sprake. De grondwet werd in 1815 aangenomen met behulp van een aantal schimmige rekenvaardigheden, die later bekend kwamen te staan als de 'Arithmétique Hollandaise'. De stemmen van de afgevaardigden die aangaven dat ze tegen de grondwet waren om godsdienstige redenen werden geteld als stemmen vóór de grondwet, aangezien ze iets 'onmogelijks' zouden willen, en de stemmen van hen die niet kwamen opdagen werden ook als voorstemmen geteld, omdat ze geen bezwaar hadden geuit. Op deze manier ontstond er een meerderheid voor de grondwet en kregen de Nederlanden een gezamenlijk bestuur.⁷

Het Verenigd Koninkrijk was niet alleen in bestuurlijke zin een restauratiestaat, maar ook in godsdienstige zin. Er ontstond weer meer ruimte voor de protestants-christelijke godsdienst. Onder het Franse bewind was positie die de gereformeerde kerk eeuwenlang had gehad verzwakt en het geloof was een privézaak geworden. Het einde van het Franse bewind gaf ruimte aan bewegingen zoals het Réveil, waarin De Clercq een belangrijke rol speelde. Er kan met recht gesproken worden van een herleving op godsdienstig gebied, een schijnbare terugkeer naar de gang van zaken van voor de Franse tijd, wat zichtbaar werd door een toename van het kerkbezoek, de oprichting van zondagsscholen en van het Nederlands Bijbelgenootschap.⁸ Een aantal Réveilmannen, de dichter

---

een gedeeltelijke transcriptie van het dagboek digitaal in te zien via

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq>

⁵ In het dagboekjaar 1830 worden de politieke aantekeningen onder 'Memoires 1830' en 'Berichten wegens Belgen' geschaard, in het dagboekjaar 1831 onder 'Memoires' en 'Politiek'.

⁶ Relatief snel. De berichtgeving vanuit België en Frankrijk was onregelmatig en bij vlagen onbetrouwbaar. De Clercq noteerde over die onberekenbare berichtgeving: 'Ware dit alles waar, dan verandert de geheele horizon op eens weder, doch dit alles behoeft bevestiging, de tijdingen wisselen elkander af als de baren der zee'. (Deel XVIII, 1831, 412).

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=412&accessor=toc&view=&source=18>

⁷ Op de Beeck, *Het verlies van België*, 50.

⁸ P.N. Holtrop, *Tussen Piëtisme en Réveil. Het Deutsche Christentumsgesellschaft in Nederland, 1784-1833* (Amsterdam 1975) 205.

Isaac Da Costa voorop, geloofde heilig dat de oude tijden zouden herleven, waarin de Nederlander terug zou keren naar God en de kerk en zou wegblijven van de revolutionaire liberale idealen van de afgelopen jaren. Da Costa zag niet alleen een vernieuwing van het geloof voor zich, maar ook een sterke band, een drievoudig snoer zoals hij in 1831 schreef, tussen 'de Kerk van Christus, het Nederlands Volk en Nassaus Prinsenstam'.⁹ Dat volk zou aan de hand van de Oranjes teruggedleid worden naar de protestantse waarden en normen, terug naar de kerk en naar een deugdzame samenleving. De positie van het koningshuis werd versterkt door de gedachte dat God de koning uitverkoren had om Zijn volk, een tweede Israël, te leiden en de kerk te beschermen.¹⁰ Aangezien Willem I met een katholieke vrouw trouwde en zich niet ontpopte als de protestantse vorst waarop Da Costa en zijn geestverwanten rekenden, vestigden zij hun hoop op de kroonprins, de latere koning Willem II, die moedig had gevochten tijdens de slag bij Waterloo en die de zevende generatie na Jan van Nassau was.¹¹ De Clercq schreef hierover: 'Ik wilde bv. gaarne de prins & prinses van Oranje kennen om te weten of er de zaden gestrooid leggen voor 't geen da Costa & zijne vrienden geloven dat er gebeuren zal'¹² en: "DaC zeide God toont mij dat de Prins van Oranje bekeerd zal worden."¹³

Willem de Clercq was niet geheel overtuigd van de ideeën van Da Costa, wat blijkt uit zijn omzichtige formuleringen. Toch was hij niet ongevoelig voor Da Costa's denkwijze. Dat werd duidelijk tijdens het verloop van de revolutie.

'Alles heeft een droevig uitzicht' – Het begin van de Belgische revolutie

De restauratie in Europa was geen lang leven beschoren. In de zomer van 1830 was Parijs het toneel van rellen en revolutie. Drie dagen lang eiste de middenklasse de beteugeling van de gecentraliseerde macht en het aftreden van koning Karel X. De Clercq schreef erover: 'Twintig duizend man zijn in Parijs verdeeld. Welk eene gebeurtenis. De vrucht van Jaren werkzaamheid en beleid in een oogenblik vernield.'¹⁴

Tot zijn teleurstelling kreeg de revolutie ook het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in haar greep, en duurde het niet lang voordat het begon te broeien in de nieuwe staat. De conservatieve, autoritaire regeerstijl van Willem I viel vooral in het Zuiden niet goed. Het stuitte de Frans sprekende elite tegen de borst dat hij het Nederlands tot officiële taal verklaarde en de vrijheid van onderwijs beperkte. Ook waren Zuidelijke ambtenaren ondervertegenwoordigd in de regering. Daarnaast werden aanzienlijke politieke, religieuze en culturele verschillen zichtbaar tussen de katholieke Zuiderlingen en de Noordelijke protestanten. De Franstaligen in het Zuiden voelden zich meer verwant met Frankrijk dan met het Noorden.¹⁵ Alle ingrediënten waren aanwezig voor een revolutie: onvrede met de stand van zaken, voldoende leiderschap onder de opstandelingen, financiële en politieke onrust. De vlam sloeg in de pan toen in Brussel op 25 augustus 1830 de opera 'La Muette

⁹ I. da Costa, *De verbondsverklaring van 1573 aan Nederland herinnerd* (Amsterdam 1831) 6. Het 'drievoudig snoer' is afkomstig uit het Bijbelboek Prediker 4:12: 'ende een drievoudigh snoer en wort niet haest gebroken' (Statenvertaling 1637), later geïnterpreteerd als verbond tussen God, Nederland en Oranje.

¹⁰ J. van Eijnatten, 'God, Nederland en Oranje', in: *Trouw*, 24 maart 2001.

¹¹ J.G. Barnhoorn, *Amicitia Christiana – Da Costa en Groen van Prinsterer in hun briefwisseling (1830-1860)* (Amsterdam 2009) 314. Zeven wordt in het christendom vaak gezien als heilig getal.

¹² Dagboek Willem de Clercq (Deel XII, 1825), 123.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=123&accessor=toc&view=&source=12>

¹³ Dagboek Willem de Clercq (Deel XVI, 1829), 262.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=259&accessor=toc&view=transcriptiePane&source=16&size=689>

¹⁴ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 203.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=199&accessor=toc&view=imagePane&source=17&size=689>

¹⁵ Op de Beeck, *Het verlies van België*, 31.

de Portici', gecomponeerd door Daniel Auber, werd opgevoerd. Een vaderlandslievende passage – 'Amour sacré de la patrie, rends-nous l'audace et la fierté; à mon pays je dois la vie. Il me devra sa liberté' – leidde tot georganiseerde rellen.¹⁶ Er werd een burgerwacht opgericht om de onrust in de stad te onderdrukken, maar dit mocht weinig baten; Brussel was al snel het toneel van oproer. De Clercq schreef over deze rellen: 'Dit wierd weldra bekend dat Brussel ook in dezen een tweede Parijs scheen'.¹⁷ Hij trok nogmaals de vergelijking tussen de Julirevolutie in Frankrijk en de rellen in Brussel, die vervolgens ook in Luik, Verviers, Hoei, Namen, Bergen en Leuven uitbraken:

De naaping van de fransche in dit alles was allerlafst. Zoo wierden er steenen opgenomen, en men begon met barricaden te maken, dat zoo het scheen niet tot stand kwam. Men liep met dezelfde kleuren en gedeeltelijk met dezelfde leuzen.¹⁸

Gustaf Wappers. *Tafereel van de Septemberdagen 1830 op de Grote Markt te Brussel*. 1835. 444x660. Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België (inv. 2692).

Zoals gezegd had De Clercq weinig op met de Julirevolutie in Frankrijk en evenmin met de rebellerende Zuiderlingen. Van het koningshuis verwachtte hij herstel van de orde en berisping van de opstandelingen. Maar de Oranjes waren onderling verdeeld en hun reactie op de rellen was ambivalent.¹⁹ Koning Willem en de kroonprins konden niet goed met elkaar overweg. De Prins van Oranje was geliefder in het Zuiden en werd daar geschikter gevonden om te regeren. Daarnaast verschilden de koning en de kroonprins van mening over wat de beste manier was om met het opstandige Zuiden om te gaan. Mede door de band die Willem II met het Zuiden voelde, vond hij de Nederlandse taaldwang te ver gaan en was hij het niet eens met het financiële beleid van de koning.²⁰ Uiteindelijk werd er besloten dat de kroonprins naar Brussel zou gaan, samen met zijn

¹⁶ 'Heilige liefde voor het vaderland, geef ons de moed en trots; aan mij land dank ik mijn leven, het zal aan mij zijn vrijheid te danken hebben.' Duet in de tweede acte.

¹⁷ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 231.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=227&accessor=toc&view=imagePane&source=17>

¹⁸ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 232.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=228&accessor=toc&view=imagePane&source=17&size=689>

¹⁹ Wielenga, 225.

²⁰ J.C. van Zanten, *Koning Willem II. 1792-1849* (Amsterdam 2014) 303.

broer prins Frederik, die met een leger van 6000 man paraat zou staan in Vilvoorde, om in het Zuiden orde op zaken te stellen. Maar De Clercq had er weinig vertrouwen in. Hij noteerde op 28 augustus 1830:

Met weemoed vernam ik dit alles want ik beschouw dat Belgie voor het huis van Oranje verloren is, alles heeft een droevig uitzicht. Op God zij onze hope maar wij moeten toch de zaken zoo beschouwen als zij indedaad zijn.²¹

Even daarvoor verzuchtte hij, naar aanleiding van berichten dat de rellen in het Zuiden enigszins afgenomen waren: “Het Resultaat dunkt mij van al het gehoorde dezen dag is dat het oproer ophoudt maar de omwenteling begint.”²²

‘Dat de zaken te Brussel zeer hagchelijk staan’ – De omwenteling

De Clercq had gelijk. Al snel werd duidelijk dat de militaire en diplomatieke pogingen om het Zuiden in het gareel te krijgen geen succes hadden. De kroonprins was ondertussen namelijk wel in Brussel aangekomen, maar een gewelddadige overname van de stad zat er niet in. Om met de woorden van De Clercq te spreken:

Wat zal er nu gedaan worden. Met magt de zaak te willen dwingen op een oogenblik dat geheele bevolkingen deel nemen is onmogelijk. De Prins van Oranje schijnt niet de man te zijn om in Brussel door een coup de main alles weder te herstellen. De zaken zijn te veel georganiseerd om eene spoedige beslissing te verwachten, en bemoeit Frankrijk er zich mede, dan ziet alles er nog veel erger uit, daar niemand op de oorlog bereid is.²³

Prins Willem werd uiteindelijk wel toegelaten tot Brussel, maar zonder zijn eigen troepen en onder begeleiding van de burgerwacht, die het gezag in de stad op zich had genomen. De burgerwacht deed de kroonprins het voorstel dat hij bij Willem I zou bemiddelen voor een bestuurlijke scheiding van België en Nederland, maar waarbij ze verenigd zouden blijven onder de Oranjekroon. De Clercq reageerde verbijsterd op het nieuws dat de prins zonder zijn eigen troepen of ander machtsvertoon Brussel binnen was gegaan: “Dit berigt door een knegt aan onze bode gegeven, verwekte alleen een medelijdende glimlach dit kwam al te dol voor. Een paar uren later wierd het echter bevestigd.”²⁴

De kroonprins liet zijn vader weten wat het voorstel was, en weer werd pijnlijk duidelijk dat de eensgezindheid over wat te doen met het Zuiden ver te zoeken was onder de Oranjes. De tegenstrijdige signalen die zowel de prinsen als de koning afgaven, verergerde de politieke onrust en lieten de situatie sneller uit de hand lopen.²⁵ Willem I wilde hard optreden en onder andere de taaldwang en de besluiten omtrent onderwijsvrijheid handhaven. Tegenover hem stond de

---

²¹ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 236.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=232&accessor=toc&view=imagePane&source=17&size=689>

²² Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 236. Onderstreping overgenomen uit dagboek.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=232&accessor=toc&view=imagePane&source=17&size=689>

²³ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 241.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=237&accessor=toc&view=imagePane&source=17&size=689>

²⁴ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 250.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=246&accessor=toc&view=&source=17>

²⁵ R. Aerts & G. Deneckere (red.), *Het (on) verenigd Koninkrijk 1815-1830-2015. Een politiek experiment in de lage landen* (Rekkem 2015) 13.

kroonprins, die zich verwant voelde met België en voor zichzelf een koningschap in het Zuiden niet uitsloot.²⁶ Willem I was volgens De Clercq zijn daadkracht kwijt:

De Koning moet zonder eenige resolutie zijn. Zijn gewone knapheid moet hem om dus te spreken verlaten hebben. Hij loopt gedurig van de eene kamer na de andere zeggende Mijn schuld is het niet, ik doe alles wat ik kan.²⁷

Op 29 september besloot Willem II dat hij in zou gaan op het voorstel van de opstandelingen, maar het was al te laat. De rellen in Brussel werden georganiseerd en gewelddadig. Ondertussen wachtte prins Frederik met het regeringsleger nog bij Vilvoorde om Brussel binnen te trekken. Dit gebeurde op 23 september, waarna het in het Warandepark kwam tot een gewapend conflict met de opstandelingen, die hulp kregen vanuit Luik en andere Belgische plaatsen. Na vier dagen vechten werd duidelijk dat het een verloren zaak was voor het regeringsleger en de Oranjes. De Clercq:

Gisteren was het een dag van onzekerheid, heden meer een dag van verslagenheid. Iedereen ziet nu in dat de zaken te Brussel zeer hagchelijk staan, iedereen beschouwt een terug trekken als mogelijk, en een retraite als gelijk staande met het geheel opgeven van Brabant.²⁸

Voor De Clercq was het een uitgemaakte zaak dat een onafhankelijk België niet meer te voorkomen was: 'Niemand twijfelt nu meer aan de Scheiding facta de zaak is maar hoe dezelve geschieden zal.'²⁹

Het optreden van zowel de koning als de kroonprins viel niet in goede aarde bij De Clercq. Hij was teleurgesteld over de besluiteloosheid van het koningshuis en het uitblijvende protestantse leiderschap van de kroonprins. Desondanks wilde De Clercq het goede blijven zien in de beslissingen van de Oranjes: 'Wij waren van oordeel dat wij de Prins v Oranje nog niet mogten laten vallen en in ons geloof aan zijn toekomst moesten vasthouden.'³⁰ Maar dat dit vertrouwen in de toekomst een deuk had opgelopen wordt duidelijk door wat De Clercq op 8 oktober 1830 noteerde: 'De eenheid van Nederland en Oranje is thans een zaak van geloof niet van aanschouwing.'³¹

'Hij heeft nu eindelijk waarna hij zoo zeer scheen te jeuken, een Kroon!' – De scheiding

Toen het Voorlopig Bewind, gevormd tijdens de gevechten in het Warandepark, op 4 oktober de onafhankelijkheid van België uitriep, was er geen sprake meer van een bestuurlijk samengaan onder één monarchie. De tweespalt tussen Willem I en zijn zoon verergerde in de dagen na het uitroepen van de scheiding. Daar waar de koning een onafhankelijk België beslist niet wilde en tot 1839 zou weigeren de scheuring te erkennen, lonkte de kroonprins naar de macht in de afgescheiden provincies. Dit zorgde voor veel onduidelijkheid en besluiteloosheid, waarover De Clercq schreef:

---

²⁶ Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 255.

²⁷ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 313.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=309&accessor=toc&view=transcriptiePane&source=17>

²⁸ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 286.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=282&accessor=toc&view=&source=17>

²⁹ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 287. Onderstreping overgenomen uit dagboek.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=283&accessor=toc&view=&source=17>

³⁰ Dagboek Willem de Clercq (Deel XVII, 1830) 253.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=249&accessor=toc&view=&source=17>

³¹ Dagboek Willem de Clercq (Deel XVII, 1830) 327. Onderstreping overgenomen uit dagboek.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=323&accessor=toc&view=&source=17>

Hier in het Noorden begint men vooral te verlangen dat nu de Scheiding die toch de facto reeds plaats heeft, krachtig uitgesproken worde, en ziet daarin alleen de waarborg voor het publiek Crediet die niet bestaan kan, zoo lang men begrijpt dat men vóór België uitgeput wordt. Men vindt gene eenheid in het Gouvt [Gouvernement].³²

Koning Willem besloot om internationale hulp in te roepen en schreef de Europese grootmachten aan. Die zagen het problematische van de situatie in, maar anders dan Willem I verwacht had, stonden ze niet onmiddellijk aan zijn kant. Er werd besloten tot de Conferentie van Londen, waar Groot-Brittannië, Pruisen, Frankrijk, Rusland en Oostenrijk aanwezig waren. Zij had tot doel een nieuwe internationale oorlog te vermijden. Op 20 december 1830 verklaarden ook de grootmachten België onafhankelijk, tot ergernis van Willem I. De kroonprins gooide het ondertussen over een andere boeg en bleef aansluiting bij België zoeken.

Nicaise de Keyser. *Willem II, koning der Nederlanden (1792-1849), als prins van Oranje*. 1846. 271x188,9. Windsor, Royal Collection of the United Kingdom (RCIN 405151).

Hij schreef op 16 oktober een proclamatie waarin hij zich achter de Belgische onafhankelijkheidsbeweging schaarde en haar aanmoedigde tot het verkiezen van een Nationaal Congres om de afgescheiden provincies legitieme onafhankelijkheid te geven. Hierin proclameert de prins van Oranje onder andere, in derde persoon over zichzelf: 'Zietdaar de taal van Hem, die Zijn bloed gestort heeft voor de onafhankelijkheid van uwe gewesten, en die zich thans met u vereenigt in uwe pogingen, om uwe staatkundige onafhankelijkheid te vestigen.'³³ De Clercq was hier verbijsterd en verontwaardigd over:

³² Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 346.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=342&accessor=toc&view=&source=17>

³³ S.P. Cipman, *Nederlandsch constitutioneel archief van alle koninklijke aanspraken en parlementaire adressen, enz. Tweede en derde verzameling van de omwenteling van 1830 tot heden* (Amsterdam 1846) 16.

Niet anders als allerdroevigste indrukken kan deze Proclamatie maken. Een Prins waarop zoo veler ogen gevestigd waren, se jetant à la tête van oproerlingen, de liefde van oud Nederland versmadende om zich in de armen van de Celles en Stassart te werpen, dit is meer dan het Nederlandsch hart verdragen kan; dit is de grootste vernedering die voor het huis van Oranje bewaard konde zijn en waarbij de vlucht van Willem 5 op zijn pinkje nog heilig is.³⁴ [...] Van het geduld der Hollander vergt men veel!³⁵

Met de proclamatie overspeelde de prins zijn hand. Hij keerde zich tegen zijn vader en, in de ogen van veel Nederlanders, tegen het Noorden. Het aanbieden van zijn leiderschap viel bovendien niet goed bij het Voorlopig Bewind, dat hem liet weten:

Het volk heeft de revolutie gemaakt, het volk heeft de Hollanders van den Belgischen bodem verjaagd; het volk alleen en geensins de prins van Oranje staat aan het hoofd der beweging welke het zijn onafhankelijkheid gaf en die zijn politieke nationaliteit zal vaststellen.³⁶

Een Belgisch koningschap voor de kroonprins zat er dus niet in. De Clercq was daar blij om. In zijn ogen was het schandelijk dat de Oranjes zo druk met België waren, en daarbij het Noorden en met name Holland niet meer als belangrijkste rijksdeel leken te zien. Dat kwam volgens De Clercq voornamelijk doordat de kroonprins zich tegoed deed aan het Belgische en Bourgondische leven en de strengere Hollanders maar niets vond. Over het vooruitzicht van een koningschap voor de prins had De Clercq geschreven: 'Wordt de Prins Koning der Belgen, dan is onze toestand treurig & de uitzichten allerdonkerst. Welke kracht kan dan rust en eenheid in ons Noorden bewaren?'³⁷

Op 22 november koos het Zuiden voor de staatsvorm van een parlementaire en constitutionele monarchie, en twee dagen later werd een decreet aangenomen dat leden van de familie Oranje-Nassau 'voor altyd uyt alle magt of gezag in België uitgesloten zyn'. Al snel bleek dat het vinden van een nieuw en geschikt staatshoofd nog enige tijd in beslag zou nemen. De politicus Erasme Louis Surlet baron de Chokier werd aangesteld als regent, om het land bij elkaar te houden tot een monarch was gevonden. Over hem en zijn regering noteerde De Clercq: "Waar moet dit éphémère bestuur op uit lopen, waarschijnlijk wel op een vereeniging met Frankrijk."³⁸

Na op 20 december de uitkomst van de Conferentie van Londen erkend te hebben, ging de nieuwe staat België op zoek naar een leider die bij de afgescheiden gebieden zou passen. Een flinke rij namen passeerde de revue. Zo werd de zoon van de Franse koning, Lodewijk van Orléans, hertog van Nemours, overwogen, maar afgewezen door zijn overduidelijke banden met Frankrijk. Uiteindelijk viel de keus op Leopold van Saksen-Coburg, een kandidaat met een goede reputatie in Europa, die de Engelse goedkeuring had. Hij was eerder gevraagd voor de kroon van Griekenland, die hij afgeslagen had. Een voorwaarde om Leopold de troon te laten bestijgen, was dat Willem I de zogenaamde 18 artikelen zou tekenen, een verdrag opgesteld door de Conferentie van Londen, die

---

³⁴ De Clercq verwijst hier naar de politici Antoine de Celles en Goswin de Stassart, die zich beide actief inzette voor de Belgische onafhankelijkheid en zich daarbij sterk afzette tegen het Noorden. Beide werden verkozen in het Nationaal Congres. Daarna doelt de Clercq op stadhouders Willem V, die in 1795 in ballingschap naar Engeland vertrok met het vissersschipje (pink) Johanna Hoogenraadde.

³⁵ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 353-354.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=349&accessor=toc&view=transcriptiePane&source=17>.

twee Belgische leden die in de Tweede Kamer zaten en daarna verkozen van het Nationaal Congres die zich erg actief inzette voor de Belgische onafhankelijkheid.

³⁶ H. Pirenne, *Geschiedenis van België. Deel 6. De Fransche verovering. Het consulaat en het Keizerrijk. Het Koninkrijk der Nederlanden. De Belgische omwenteling* (Gent 1930) 435.

³⁷ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 422.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=418&accessor=toc&view=&source=17>

³⁸ Dagboek Willem de Clercq (XVIII, 1831) 323.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=319&accessor=toc&view=&source=18>

de scheiding tussen België en Nederland praktisch regelde. In deze artikelen was de status van Maastricht en Luxemburg vaag gehouden, evenals de kwestie aan welk land ze zouden toebehoren. Koning Willem I was het uiteraard niet eens met de onafhankelijkheid van België en weigerde de 18 artikelen te tekenen. Desondanks legde Leopold van Saksen-Coburg op 21 juli 1831 de eed af en werd hij de eerste Koning der Belgen. De Clercq schreef: 'Leopold heeft aangenomen en heeft nu eindelijk waarna hij zoo zeer scheen te jeuken, een Kroon!'³⁹

'Nu is alles weder nationaal' – De Tiendaagse veldtocht

Hierop ondernam Willem I actie. Hij had al aangekondigd dat wanneer Leopold koning zou worden, hij dat als een vijandige daad zou zien en overeenkomstig zou handelen.⁴⁰ Dit dreigement was door België en het Belgische leger niet serieus genomen, maar al snel werd duidelijk dat Willem I het meende. Hij gaf de kroonprins het bevel over het leger, dat in de maanden daarvoor opgebouwd en versterkt was en naast dienstplichtigen bestond uit vrijwilligers en studenten. Op 2 augustus viel de kroonprins een verrast België binnen om tien dagen lang in gevecht te zijn met Belgische, ongeorganiseerde troepen.

De Clercq had twijfels over deze actie, en maakte zich zorgen over de positie van Nederland in Europa:

Is het waar, zoo als men zegt, dat zonder overeenstemming met ééne mogendheid, deze zaak door den Koning wordt ondernomen. Ik kan het niet denken. In God alleen is onze kracht; hij leidt ook de harten der volken als waterbeken, en van de indruk die deze zaak in Engeland & Frankrijk zal maken, hangt menschelijkerwijze alles af.⁴¹

Het Nederlandse leger kwam ver en leverde een aantal felle slagen met het onvoorbereide Belgische leger, dat opgesteld stond bij Antwerpen en Maastricht, terwijl het Nederlandse met een omweg richting Brussel trok.

---

³⁹ Dagboek Willem de Clercq (XVIII, 1831) 387.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=387&accessor=toc&view=&source=18>

⁴⁰ Op de Beeck, *Het verlies van België*, 397.

⁴¹ Dagboek Willem de Clercq (XVIII, 1831) 402.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=402&accessor=toc&view=transcriptiePane&source=18&size=689>

Wouter Verschuur. *Tafereel uit de Tiendaagse Veldtocht tegen de in opstand gekomen Belgen, augustus 1831.* 1831-1835. 56x71. Amsterdam, Rijksmuseum (SK-C-541).

De opmars naar Brussel ging voorspoedig, totdat het Franse leger mobiliseerde en richting het Nederlandse trok. Willem I besloot om zijn leger terug te roepen, aangezien hij geen zin had in een oorlog met Frankrijk. Hoewel België niet 'gevalen' was, was de veldtocht geen mislukking. De artikelen die Willem I weigerde te ondertekenen werden herzien en bij het Nederlandse volk viel de aanval op België goed. De eer van Nederland was verdedigd en hersteld.⁴² Ook de zwakte van het Belgische leger kwam aan het licht. De Clercq voelde de verbondenheid met de Oranjes oplaaien:

Al hadden de gebeurtenissen van Augs. tot nu toe geschied geen ander gevolg dan ons den band tusschen de Prins van Oranje, en ons volk weder te hernieuwen, dan ware het waarlijk reeds zeer veel. Het is eene uitkomst die voor weinige maanden onbereikbaar scheen en die alleen bereikbaar was door een gebeurtenis zoo als deze door de Voorzienigheid Gods tot nu toe zoo merkbaar ondersteund en gezegend.⁴³

Na de Tiendaagse Veldtocht werd de kroonprins feestelijk onthaald in Nederland. Het vertrouwen in hem keerde terug; hij had immers de eer van Nederland verdedigd en men voelde zich nu 'magtig met God door Oranje'.⁴⁴ De Clercq kon ver meegaan met deze gedachte. Na de intocht van de prins noteerde hij:

Nu is alles weder nationaal. Toen had men een Koning der Nederlanden een soort van être de raison die, na mate zijne wijsheid of staatkunde dit geschikt oordeelde, de schaal aan de

⁴² Op de Beeck, *Het verlies van België*, 398.

⁴³ Dagboek Willem de Clercq (XVIII, 1831) 413.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=413&accessor=toc&view=&source=18>

⁴⁴ J. van Eijnatten, 'Oranje en Nederland zijn één. Orangisme in de negentiende eeuw', in: *De Negentiende Eeuw* 23.1 (1999) 13.

eene of de andere zijde deed overhellen, thans heeft men weder een Koning van Holland, met onzen Godsdienst, onze zede en eene overlevering van zoo veele eeuwen.⁴⁵

Intussen leidde de herziening van de 18 artikelen tot een nieuw verdrag met 24 artikelen, met gunstigere voorwaarden voor Nederland. Desondanks weigerde Willem I wederom te tekenen. In deze weigering zou hij tot 1839 volharden. De Clercq: 'Men denkt dat de Koning toch nog wel winnen zal, met vol te houden dit is zelfs door vreemde Amb. [ambassadeurs] gezegd. Men past nu op onzen Koning toe het *Etiam si omnes ego non*.'⁴⁶

Negen jaar na de septemberrellen erkende Nederland eindelijk de onafhankelijkheid van België. Een onafhankelijkheid waarover de Clercq in 1831 schreef: 'Het werk der Mogendheden is bekroond. Leopold wordt erkend, de 24 Art gewaarborgd. De vruchten zullen wrang zijn van deze verblinding.'⁴⁷

Conclusie

In dit artikel stonden de dagboek aantekeningen van Willem de Clercq over de Belgische revolutie centraal. Zijn positie in zowel de Nederlandsche Handel-Maatschappij als in de Réveilbeweging maakte dat hij goed op de hoogte was van de ontwikkelingen rondom de opstand en deze tegelijkertijd verbond met zijn geloofsovertuiging. Zijn aantekeningen zijn illustratief voor de houding van een beter gesitueerde Noordelijke burger in 1830-1831.

De Clercq volgde Isaïc da Costa tot op zekere hoogte in diens voorstelling van de Prins van Oranje als de verlosser van Nederland, die de natie aan de hand zou nemen en terug zou leiden naar God en de protestantse kerk. Het 'drievoudig snoer' God, Nederland & Oranje speelde hierin een belangrijke rol. De verwachtingen over de kroonprins werden echter al snel teleurgesteld toen de opstand in België uitbrak en de prins zich meer verbonden met het Zuiden bleek te voelen dan met het Noorden. Aanvankelijk overheersten bij De Clercq gevoelens van verbijstering en verontwaardiging. 'Zie daar dan een nieuw treurtoneel', zo noemde hij op 27 augustus 1830 de Belgische onlusten.⁴⁸ Hij vertrouwde erop dat het koningshuis wist hoe het het Zuiden in het gareel kon krijgen en werd hierin al snel teleurgesteld door de chaos die de koning en de prins veroorzaakten. Nadat het besef dat de onafhankelijkheid van België onafwendbaar was tot De Clercq was doorgedrongen, zag hij de scheiding het liefst zo snel mogelijk geregeld. Zijn onvrede over de kroonprins verdween vervolgens als sneeuw voor de zon, toen deze terugkwam van de Tiendaagse Veldtocht.

De Belgische opstand was een ingewikkeld proces, waar De Clercq met enige aarzeling zijn oordeel over velde. Hierin werd hij aan de ene kant geleid door zijn geloof en de overtuiging dat God, Nederland en Oranje elkaar toebehoorden. Aan de andere kant was De Clercq een betrokken observator die aan de hand van wat hij wist en vernam een realistisch beeld probeerde te schetsen van de gebeurtenissen. Hierbij was hij eerder een nuchtere beschouwer dan een bevlogen profeet.⁴⁹

⁴⁵ Dagboek Willem de Clercq (Deel XVIII, 1831), 427.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=427&accessor=toc&view=imagePane&source=18>

⁴⁶ Dagboek Willem de Clercq (XVIII, 1831) 463. Onderstreeping overgenomen uit dagboek. De Latijnse uitdrukking 'Etiam si omnes ego non' betekent zoveel als 'Zelfs indien alle anderen, ik niet'.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=463&accessor=toc&view=&source=18>

⁴⁷ Dagboek Willem de Clercq (XVIII, 1831) 456.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=456&accessor=toc&view=&source=18>

⁴⁸ Dagboek Willem de Clercq (XVII, 1830) 233.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=229&accessor=toc&view=transcriptiePane&source=17>

⁴⁹ O.W. Dubois, *Een vriendschap in Réveilkring. De omgang tussen Isaïc da Costa en Willem de Clercq (1820-1844)* (Heerenveen 1997) 144.

Duidelijk sprak hij zijn afkeer uit van zowel de Belgische revolutie als van het weifelende optreden van Willem I en de kroonprins. Niettemin behield hij zijn vertrouwen in de koning en de kroonprins, hoewel dat wel enigszins aangetast werd

Over invloed op de laatste kon De Clercq alleen maar fantaseren. In 1828 schreef hij althans dat hij zo bezig was met de toestand van het land dat hij het volgende gedroomd had:

Zoo was ik eens druk in gezelschap met de Prins v Oranje en overtuigde hem geheel van den staat des lands waarop hij verschrikt zeide welke de manier was om dit te verhelpen. Ik zeide stel twee à drie menschen op hunne plaats & de zaak is goed.⁵⁰

Als De Clercq nu eens echt met de Prins van Oranje had kunnen praten...

Marloes Vreugdenhil,
stagiaire Huygens-ING
februari 2018

Literatuur

Aerts, R., & G. Deneckere, (red.), *Het (on)verenigd Koninkrijk 1815-1830-2015. Een politiek experiment in de lage landen*. Rekkem 2015.

Barnhoorn, J.G., *Amicitia Christiana – Da Costa en Groen van Prinsterer in hun briefwisseling (1830-1860)*. Amsterdam 2009.

Cipman, S.P., *Nederlandsch constitutioneel archief van alle koninklijke aanspraken en parlementaire adressen, enz. Tweede en derde verzameling van de omwenteling van 1830 tot heden*. Amsterdam 1846.

Clercq, Willem de, *Dagboek 1825, 1828, 1829, 1830 en 1831*, te raadplegen via resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq en in de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, collectienummer UBA 111.

Costa, I. da, *De verbondsverklaring van 1573 aan Nederland herinnerd*. Amsterdam 1831.

Dubois, O.W., *Een vriendschap in Réveilkring. De omgang tussen Isaäc da Costa en Willem de Clercq (1820-1844)*. Heerenveen 1997.

Eijnatten, J. van, 'God, Nederland en Oranje', in *Trouw*, 24 maart 2001.

Eijnatten, J. van, 'Oranje en Nederland zijn één. Orangisme in de negentiende eeuw', in: *De Negentiende Eeuw* 23.1 (1999), 4-22.

Holtrop, P.N., *Tussen Piëtisme en Réveil. Het Deutsche Christentumsgesellschaft in Nederland, 1784-1833*. Amsterdam 1975.

Op de Beeck, J., *Het verlies van België. De strijd tussen de Nederlandse koning en de Belgische revolutionairen in 1830*. Amsterdam 2015.

---

⁵⁰ Dagboek Willem de Clercq (Deel XV, 1828), 206.

<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/declercq/#page=202&accessor=toc&view=&source=15>

Pirenne, H., *Geschiedenis van België. Deel 6. De Fransche verovering. Het consulaat en het Keizerrijk. Het Koninkrijk der Nederlanden. De Belgische omwenteling.* Gent 1930.

Wielenga, F., *Geschiedenis van Nederland. Van de Opstand tot heden.* Amsterdam 2012.

Zanten, J.C. van, *Koning Willem II. 1792-1849.* Amsterdam 2014.